

Het Filmfestival als *Social Capital*

Een studie naar het functioneren van filmfestivals als *social capitals*, met als *case study* het Nederlands Filmfestival

Naam: Marije Boonstra

Studentnummer: 3268543

Blok 2, Studietoestand 2011/2012

Inleverdatum: 22/01/2012

Docent: A. Van Beusekom

Thema: Filmcultuur

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	3
2.	Methode en verantwoording	4
2.1	Een kort historiografisch overzicht	4
2.2	Onderzoek naar festivals in het algemeen	5
2.5	Relevantie en methode	6
3.	Definiëring begrippen	6
3.1	Het begrip “filmfestival”	6
3.2	Het Nederlands Filmfestival	7
3.3	Social capital	8
4.	Social capital en filmfestivals	8
4.1	Sociale structuren	8
4.2	Dynamische werking	9
4.3	Mechanismen van social capital	10
4.4	Consequenties van social capital	10
4.5	Social capital en middelen	10
4.6	Negatieve kenmerken social capital	11
5.	Discussie	12
6.	Conclusie	13
7.	Bibliografie	15

1. Inleiding

Het Nederlands Filmfestival: een opmerkelijk, jaarlijks terugkerend festival waarbinnen de Nederlandse film centraal staat. De eerste editie van dit festival is in slechts zeven maanden georganiseerd en ging van start op 24 september 1981.¹ Het festival omvatte destijds naast filmvertoningen reeds debatten, prijsuitreikingen, speciale programma's en een dagkrant.² Door de jaren heen heeft het festival verscheidene ontwikkelingen gekend. Zo is het filmprogramma binnen 25 jaar verdubbeld (van 12 in 1981 naar 24 in 2004); is het aantal prijzen aanzienlijk toegenomen; en is de media-aandacht alles behalve geslonken. Bovendien is het bezoekersaantal van 8.000 in 1981 naar 106.500 in 2004 gestegen!³

Tijdens het festival gaan zowel films in première als dat reeds vertoonde films worden getoond. Hierbij worden de films in verscheidene bioscopen aangeboden, variërend van filmhuizen als 't Hoogt tot commerciëlere bioscopen als Pathé. In tegenstelling tot een "normale" filmvertoning in de bioscoop, worden films tijdens het filmfestival in groten getale aanschouwd en is menig filmvertoning uitverkocht. Maar hoe valt deze immense populariteit van de Nederlandse film (onder zowel het publiek als gegadigden) tijdens dit filmfestival te verklaren? Het lijkt erop dat het publiek niet slechts geïnteresseerd is in de films, maar ook in de activiteiten die zich daaromheen voordoen: dineren in het festivalpaviljoen op de Neude; filosoferen over een film tijdens één van de debatten; op de hoogte worden gebracht via een speciale dagkrant.

De Valck verklaart in haar *Film festivals : history and theory of a European phenomenon that became a global network*⁴ de noodzakelijkheid van dergelijke activiteiten door middel van het uitvoeren van rituelen. Op deze manier wordt er een symbolische waarde aan het filmfestival gecreëerd. Zij stelt dat ieder festival een uitgebreide culturele performance is en tijdens een dergelijk festival gelden andere regels om deel te nemen dan de commerciële marktregels die in de filmwereld buiten het festival gelden. De Valck verklaart daarom het feit dat het fenomeen filmfestival standhoudt afhankelijk is van de manier waarop zij worden gecreëerd. Filmfestivals worden volgens haar gecreëerd als een zone waarbinnen cinematografische producten worden geëvalueerd als een uiting van cultuur in plaats van dat zij worden gemeten in termen van *box-office* uitkomsten, zoals dat wordt gedaan in het commerciële cinema circuit⁵.

Zoals duidelijk wordt uit De Valck's betoog, benadrukt zij voornamelijk het culturele belang van filmfestivals. Toch zal niet alleen de culturele waarde een essentieel belang hebben om de populariteit van filmfestivals te verklaren. Zo omschrijft Falassi het festival als een sociaal fenomeen, waarin een complete reeks van gedragingen wordt gerepresenteerd.⁶ Vanuit deze beredenering lijkt het festival te fungeren als sociaal platform of –zoals een term uit de sociologie betreft- een *social capital*. Een *social capital* staat voor

---

1 Hester Presburg, *25 jaar Nederlands Film Festival* (Utrecht: Stichting Nederlands Film Festival, 2005), 23.

2 Presburg, *Nederlands Filmfestival*, 23.

3 Presburg, *Nederlands Filmfestival*, 214-253.

4 Marijke de Valck, "Film festivals : history and theory of a European phenomenon that became a global network." (PhD diss. University of Amsterdam, 2006).

5 Valck, "Film festivals," 44.

6 Alessandro Falassi, *Time out of time*. (Albuquerque: University of New Mexico Press, 1987): 1-3.

een web van relaties, gedragsnormen, waarden, verplichtingen en informatiekanalen.⁷ Een *social capital* heeft hierbij kenmerken van sociale organisatie, zoals netwerken, regels en vertrouwen. Dit samen vergemakkelijkt de coördinatie en samenwerking ten behoeve van een gemeenschappelijk voordeel.⁸

Dat filmfestivals als social capitals fungeren zou een verklaring kunnen zijn voor de grote populariteit en het voortbestaan van het fenomeen. Er is echter nog geen onderzoek verricht naar het verband van *social capital* met filmfestivals. Om deze reden zal deze studie filmfestivals vanuit de sociologische theorie van *social capital* onderzoeken. De hoofdvraag van deze studie betreft:

“In hoeverre functioneert het filmfestival als *social capital* en in hoeverre valt met de theorie van *social capital* de populariteit van het filmfestival fenomeen te verklaren?”

Deze vraag zal in eerste plaats worden beantwoord voor het algemene fenomeen van filmfestivals en tenslotte zal er worden toegespitst op het Nederlandse Filmfestival als *case-study*. Verwacht wordt dat filmfestivals inderdaad grote overeenkomst vertonen met het functioneren van *social capitals* en dat dit gegeven mede als verklaring van de grote populariteit gegeven kan worden.

2. Methode en verantwoording

2.1 Een kort historiografisch overzicht

In 2006 schreef Marijke de Valck in haar dissertatie dat ondanks hun klaarblijkelijk belang, filmfestivals nog niet vaak als onderwerp van academisch onderzoek is gekozen. Door de pers is weliswaar veel over filmfestivals geschreven, maar deze documenten geven geen omvattende culturele analyse van het fenomeen filmfestival.⁹ Om academisch onderzoek te bevorderen heeft De Valck daarom met haar collega Skadi Loist het Film Festival Research Network (FFRN) opgericht. Het FFRN vormt een soort vereniging tussen wetenschappers die zich bezighouden met onderwerpen die gerelateerd zijn aan filmfestivals. Het doel van dit netwerk is om onderzoek naar filmfestivals toegankelijker te maken, om haar diverse aspecten te verbinden en om interdisciplinaire uitwisseling tussen zowel onderzoekers als beroepsmatige geïnteresseerden te bevorderen. Om dit doel te bereiken, heeft maakt FFRN het mogelijk voor onderzoekers om in contact te komen met elkaar en staat er onderzoeksmateriaal beschikbaar op een website.¹⁰

Inmiddels valt er niet meer te beweren dat er nauwelijks studies naar filmfestivals beschikbaar zijn. Maar het blijft nog steeds van belang dat filmfestivals in meer detail en op een groter gebied onderzocht worden. Onderwerpen die reeds zijn behandeld door wetenschappers, betreft onder andere de plaatselijke en

---

7 C. Arcodia en M. Whitford. “Festival Attendance and the Development of Social Capital” *Journal of Convention & Event Tourism*, 8,2 (2008): 4.

8 R.D. Putnam, “The prosperous community; Social capital and public life.” *The American Prospect*, 13 (1993): 36.

9 Valck, “Film festivals,” 16.

10 “Film Festival Research Network”, laatst bewerkt op 23 december 2011. www.filmfestivalresearch.org.

wereldwijde dynamieken van filmfestivals door Bill Nichols.¹¹ Daarnaast heeft media antropoloog Daniel Dayan¹² het filmfestival onderzocht als een opeenvolging van uiteenlopende *performances*. Julian Stringer¹³ onderzocht filmfestivals als instituties, festival naties, festival steden, festival films en festival gemeenschappen. Marijke de Valck¹⁴ onderzocht filmfestivals met behulp van *case studies* als Cannes, Rotterdam en Berlijn. Zij bestudeerde filmfestivals vanuit geopolitieke, zakelijke, culturele en esthetische perspectieven. Tenslotte deden Thomas Elsaesser¹⁵ and Janet Harbord¹⁶ onderzoek naar de tijdelijke en ruimtelijke dimensies van festivals.

Andere veelvoorkomende publicaties over filmfestivals betreffen de geschiedenis omtrent één bepaald festival. Deze publicaties zijn vaak gerealiseerd in samenwerking met de festival organisatie en mede daardoor geven zij soms een gekleurd of eenzijdig beeld. Een ander type van publicatie die minder wordt uitgegeven, behandelt een specifiek onderwerp, zoals festivals en nationale identiteit; festivals en Hollywood; of festivals en cinephilia. Dit type publicatie focust zich met name op één festival, waardoor weinig onderzoek is gedaan naar de algemene beleving van filmfestivals.¹⁷ Als we kijken naar de individuele festivals waarnaar onderzoek is verricht, springt voornamelijk Cannes eruit. Aan Nederlandse filmfestivals is echter nauwelijks aandacht besteed. De Valck heeft weliswaar het Rotterdam's filmfestival onderzocht, maar naar het Nederlands Filmfestival is nog helemaal geen wetenschappelijk onderzoek verricht.

2.2 Onderzoek naar festivals in het algemeen

Naar de algemene beleving van festivals in het algemeen is echter meer onderzoek gedaan. Verschillende disciplines hebben zich over het onderwerp gebogen. Zo beschouwen sociologisch en antropologische onderzoeken naar festivals de rituele betekenissen en sociale functies van festivals. Wetenschapper Alessandro Falassi heeft een groot aantal essays gebundeld waarin festivals vanuit verschillende sociale wetenschappen worden benaderd. Een dergelijke benadering treft de sociale functie van festivals. Zo omschrijft Falassi in zijn inleiding festival als een sociaal fenomeen.¹⁸

Andere wetenschappers die eveneens een sociale benadering van festivals erop nahouden zijn onder andere Arcodia & Whitford. Zij beschouwen de opkomst van festivals met de ontwikkeling van een *social capital*. In hun artikel schrijven ze dat er weliswaar door wetenschappers modellen worden ontwikkeld om de economische invloed van festivals op gastgemeenschappen vast te stellen, maar dat er nog weinig studies zijn verricht waarbij de focus ligt op sociale, culturele en/of politieke invloeden van festivals.¹⁹ Daarom

---

11 Bill Nichols, "Global Image Consumption in the Age of Late Capitalism." *East-West Film Journal* 8:1 (1994): 68–85.

12 Daniel Dayan, "Looking for Sundance: The Social Construction of a Film Festival," in *Moving Images, Culture and the Mind*, ed. Ib Bondebjerg. (Luton: University of Luton Press, 2000): 43–52.

13 Julian Stringer, "Regarding Film Festivals." (PhD diss. Indiana University, 2003).

14 Valck, "Film festivals."

15 Thomas Elsaesser, "Film Festival Networks: The New Topographies of Cinema in Europe," in *European Cinema: Face to Face with Hollywood*. (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2005): 82–107.

16 Janet Harbord, "Film Festivals-Time-Event," in *Film Festival Yearbook 1: The Festival Circuit*, ed. Dina Iordanova, en Ragan Rhyne. (St. Andrews: St. Andrews Film Studies, 2009): 40–46.

17 Valck, "Film festivals," 22.

18 Falassi, *Time out of time*, 1-3.

19 Arcodia en Whitford. "Festival Attendance," 1.

onderzoeken zij in hun artikelen in hoeverre de aanwezigheid van een festival de groei van *social capital* bevordert. Hierbij maken ze gebruik van literatuurstudie binnen verschillende disciplines om het verband tussen *social capital* en festivals te conceptualiseren.

2.3 Relevantie en methode

De betreffende studie zal voortborduren op het onderzoek van Arcodia & Whitford. Het zal de overbrugging van de theorie van de *social capital* naar filmfestivals vormen. De Valck spreekt in haar artikel over een nieuwe impuls die aan de discipline Media Studies wordt gegeven bij het introduceren van nieuwe concepten aan de studie naar filmfestivals.²⁰ In dat opzicht vormt deze studie een nieuwe impuls en is deze studie van toegevoegde waarde aan de huidige filmwetenschap. Aangezien deze studie voortbordurt op sociaalwetenschappelijke theorieën, fuseert ze filmwetenschap met sociale wetenschap. Deze studie draagt daarom bij aan een beter begrip van hoe cinematografische cultuur kan functioneren vanuit een sociaal perspectief. Ze doet dit door een kwalitatieve benadering te gebruiken waarin sociologie en filmwetenschap elkaar raken. Tenslotte heeft deze studie nog relevantie voor festivalontwikkelaars: aangezien ze met behulp van dit onderzoek meer inzicht krijgen in de sociale functie die een filmfestival kan hebben. Hierin kan wellicht worden ingespeeld om de populariteit van festivals te vergroten.

3. Definiëring begrippen

3.1 Het begrip 'filmfestival'

Zoals blijkt uit bovenstaande alinea's is het fenomeen filmfestival een onderwerp dat pas sinds enkele jaren binnen wetenschappelijk onderzoek wordt behandeld. Desalniettemin is er inmiddels genoeg toereikende literatuur om een uitgebreide definitie te verschaffen. Verscheidene wetenschappers en critici hebben modellen bedacht, concepten opgedragen en theorieën toegepast om filmfestivals te begrijpen.²¹ Toch is het lastig om vat te krijgen op de complexiteit van het filmfestival "object", welke in feite meerder objecten omvat.²² Het is desalniettemin van belang een richting te kiezen, waar vanuit filmfestivals benaderd worden. Daarom is gekozen om De Valck's definitie te gebruiken voor het definiëren van filmfestivals en Falassi's definitie te gebruiken voor het definiëren van festivals in het algemeen. De Valck is gekozen, vanwege haar grote belang binnen de studie naar filmfestivals. Zij is gepromoveerd op het onderwerp en het merendeel van haar studies heeft zij eraan besteed. Bovendien is zij één van de twee oprichters van het Filmfestival Research Network. Falassi's definitie wordt gebruikt omdat zijn studie uitgaat van een sociaal wetenschappelijk perspectief, evenals deze studie.

Volgens De Valck zijn filmfestivals tijdelijke gebeurtenissen van korte duur, waarbij films worden getoond binnen een atmosfeer van verhoogde verwachtingen en feestvreugde.²³ Filmfestivals zijn

---

20 Valck, "Film festivals," 23.

21 Skadi Loist & Marijke de Valck, "Film Festivals / Film Festival Research: Thematic, Annotated Bibliography: Second Edition." *Medienwissenschaft / Hamburg: Berichte und Papiere*, 91 (2010): 2.

22 Valck, "Film festivals," 2.

23 Valck, "Film festivals," 27.

kortstondige gebeurtenissen waarvan de intensiteit en activiteit slechts gedeeltelijk gerepresenteerd is in festivalcatalogi, krantenberichten en in andere media.²⁴ Wellicht is het overige deel gerepresenteerd in de ervaring van het festival. Deze ervaring is zowel esthetisch als cultureel en amusant, maar uitgaande van Falassi ook sociaal. Falassi omschrijft het festival namelijk als een gebeurtenis, een sociaal fenomeen, dat wordt vertegenwoordigd in praktisch alle menselijke culturen.²⁵ Hij voegt hieraan toe dat het festival een complete reeks van gedragspatronen representeert, die gerelateerd zijn aan gedragspatronen uit het dagelijks leven. Hij stelt dat mensen tijdens festival dingen doen die zij normaal gesproken niet doen. Voorbeelden hiervan zijn dat mensen extremere gedragingen vertonen en hun patronen van het dagelijks sociaal leven omgooien.²⁶ Dat festival een sociaal gebeuren betreft, bevestig Dayan.²⁷ Hij beschouwt het festival als een plek waar verschillende groepen en deelnemers ontmoeten en wedijveren. Dit sociale aspect is eveneens onderdeel van een filmfestival. De Valck omschrijft de gebeurtenis van een filmfestival als een tijdelijk sociale concentratie waarbij *performances* van verscheidene vertegenwoordigers worden uitgevoerd. Deze uitvoering vindt plaats in een omgeving die zowel publiek als privé is.²⁸

Deze omgeving, waar het festival plaatsvindt omschrijft De Valck ook als een *non-place*, waar rituelen, spektakels, ceremonies en andere optredens gebruikt worden om een connectie tussen het plaatselijke en het wereldwijde te creëren.²⁹ De Valck doelt hierbij op internationale filmfestivals, waarbij wereldwijde gebeurtenissen plaatsvinden op een specifieke locatie. Het feit dat filmfestivals vaak zowel een internationaal als lokaal karakter hebben, maakt het festival tot een ambigu object, een *non-place*.

3.2 Het Nederlands Filmfestival

Dit internationale karakter is echter niet van toepassing op het Nederlands Filmfestival (NFF). Het Nederlands filmfestival wordt gekenmerkt door een programmering die uitsluitend uit Nederlandse films bestaat. Dit betekent dat alleen films van Nederlandse filmmakers worden vertoond en dit heeft als consequentie dat er geen wereldwijde connecties met andere filmfestivals worden gecreëerd. Een ander afwijkend kenmerk van het NFF is dat het toegankelijk is voor iedereen. Zoals er bij veel internationale filmfestivals sprake is van een “elite” die het festival bezoekt, is er bij het NFF in mindere mate sprake van een scheiding in publiek. Voor oprichter Jos Stelling waren ‘trefpunt’ en ‘gezelligheid’ de sleutelbegrippen voor het festival³⁰ en als resultaat wordt zelfs iedere vrijwilliger uitgenodigd op het gala. Tenslotte wordt het NFF gekenmerkt door een grote populariteit, die doordringt tot alle media. Zo wordt er speciale aandacht aan het NFF besteed door het actualiteitenprogramma DE WERELD DRAAIT DOOR en heeft het festival een eigen televisieprogramma, genaamd NFF TV.

---

24 Ibidem, 28.

25 Falassi, *Time out of time*, 1.

26 Ibidem, 3.

27 Dayan, “Looking for Sundance,” 44.

28 Valck, “Film festivals,” 145.

29 Ibidem, 148.

30 Presburg, *Nederlands Filmfestival*, 6.

3.3 Social capital

Evenals het concept filmfestival, is het voor het concept *social capital* lastig om een eenduidige definitie te stellen. Door de jaren heen is *social capital* namelijk op verschillende wijzen gedefinieerd. Bovendien hebben wetenschappers het begrip *social capital* in verschillende contexten gebruikt en dit maakt het lastig om een duidelijke definitie aan te duiden.³¹ Ondanks het brede gebruik van *social capital*, concludeert Portes³² in zijn artikel dat er een consensus bestaat in de literatuur. Deze consensus zal richting geven aan deze studie over filmfestivals.

Portes stelt dat de term *social capital* gebruikt wordt om een bepaald vermogen van mensen aan te duiden. Dit vermogen is gegrond op basis van lidmaatschap van sociale structuren en garandeert verscheidene voordelen. Putnam voegt hieraan toe dat *social capital* te maken heeft met de kenmerken van sociale organisatie, zoals netwerken, regels en vertrouwen.³³ Deze sociaalorganisatorische kenmerken faciliteren de coördinatie en samenwerking ten behoeve van een gemeenschappelijk voordeel. Zoals Arcodia en Whitford het omschrijven staat *social capital* voor een web van relaties, gedragsnormen, waarden, verplichtingen en informatiekanalen.³⁴ *Social capital* valt dus te definiëren als processen tussen mensen die het toelaten om een gevoel van samenwerking, gunst, wederkerigheid, thuishoren en vereniging te vestigen.³⁵ Opvallend is dat Pardy gelooft dat tegenwoordige festivals niet alleen van cultureel nut zijn, maar aantoonbaar de ontwikkeling van een *social capital* faciliteren.³⁶ In hoeverre dit ook van toepassing blijkt te zijn op filmfestivals en het Nederlands Filmfestival in het bijzonder, zal in het volgende hoofdstuk worden besproken.

4. Social capital en filmfestivals

4.1 Sociale structuren

Zoals duidelijk wordt richt de theorie van *social capital* zich op sociale structuren van een gemeenschap. Deze structuren zijn van publiekelijk belang en openbaar toegankelijk voor leden van de gemeenschap. Om lid te zijn van een *social capital*, is het dus cruciaal voor een persoon om relaties te hebben met anderen. Deze relaties met anderen vormen in principe het voordeel van een *social capital*³⁷. Wanneer deze kenmerken van *social capital* worden toegepast op filmfestivals, blijkt het filmfestival veel overeenkomsten te vertonen met een *social capital*. Filmfestivals zijn namelijk in veel gevallen toegankelijk voor publiek, dus leden van de gemeenschap. Vaak is er echter sprake van een geïsoleerde factor, aangezien niet iedereen zich vanzelfsprekend welkom voelt. Meestal is er voornamelijk een culturele elite die participeert. De festivalgangers zijn in dit geval professionele personen, mensen die beroepshalve met film en cinema te

---

31 Arcodia en Whitford. "Festival Attendance," 6.

32 A. Portes, "Social capital: Its origins and applications in modern sociology." *Annual Review of Sociology*, 24 (1998): 1-24.

33 Putnam, "The prosperous community," 37.

34 Arcodia en Whitford. "Festival Attendance," 4.

35 Ibidem, 2.

36 S.G. Pardy, "A study of the role of community festivals and events in community development." (PhD, diss. Acadia University, 1991): 19.

37 Arcodia en Whitford. "Festival Attendance," 4.

maken krijgen. Dit werkt in de hand dat de relaties met andere personen er al vóór aanvang van het festival kunnen zijn. De kans is echter groot dat de relaties met anderen, ofwel de sociale structuren tijdens een filmfestival (opnieuw) worden gecreëerd ofwel worden versterkt. Zoals Arcodia en Whitford stellen zijn festivals niet alleen nuttig om bestaande relaties nieuw leven in te blazen, maar zijn ze ook bruikbaar voor het ontwikkelen van nieuwe contacten.³⁸

Bij het Nederlands Filmfestival is er in mindere mate sprake van een elite. Er is weliswaar een duidelijke elite van bekende acteurs, regisseurs en andere filmgerelateerde professionals aanwezig, maar deze groep presenteert zich niet op de manier waarop de internationale filmelite zich op de internationale festivals presenteert. Tijdens het NFF is het geen onwaarschijnlijke uitzondering om een bekende Nederlandse acteur met -bij wijze van spreken- ongewassen haar en verwassen broek tegen het lijf te lopen. Daarnaast is het NFF voor iedereen toegankelijk en wordt het ook toegankelijker gemaakt door de breed uitgemeten media-aandacht. In dit opzicht vormt het NFF meer een *social capital*, aangezien het openbaar toegankelijker is voor de gemeenschap.

4.2 Dynamische werking

Arcodia en Whitford stellen dat afhankelijk van iemands inzet in een *social capital*, het voordeel ervan groter of kleiner kan worden. In dat opzicht is een *social capital* allesbehalve statisch en kan het zelfs zo uitbreiden dat het wordt gebruikt op ongerelateerde terreinen. Bij een gebrekkig gebruik verliest het echter zijn capaciteit om toegang te verlenen. Een *social capital* kan zichzelf dus versterken en succesvolle samenwerking kan verbintenissen en voordelen opleveren, die ongerelateerd zijn aan de *social capital* zelf.³⁹ *Social capital* kan dus worden beschouwd als een middel om voordelen te verkrijgen.⁴⁰

De flexibele vorm van *social capital* is ook terug te zien bij filmfestivals. Wanneer iemand veel energie steekt in een filmfestival is de kans groot dat het meer voordelen oplevert. Deze voordelen kunnen zich uiten in sociale erkentelijkheid, maar ook in meer materiële zaken. Wellicht levert een nauwe relatie met een andere gegadigde een interessante baan op in een ongerelateerd bedrijf of een nieuwe interesse uit onverwachte hoek. Het filmfestival kan dus evenals een *social capital* functioneren als een middel om voordelen te verkrijgen, die zelfs buiten het festival zelf staan.

Of bij een gebrekkige inzet bij een filmfestival de capaciteit tot toegang verloren gaat, kan eveneens het geval zijn. Wanneer iemand namelijk nauwelijks gebruik maakt van een filmfestival, kan het zijn dat het sociale netwerk van hem wordt afgesloten. Toch zal dit niet altijd het geval zijn. Een kenmerk van het Nederlands Filmfestival is bijvoorbeeld dat het een laagdrempelige toegang verleent. Iedereen kan zich op ieder moment gedurende het festival voegen, waardoor de kans op eenmalige bezoekers groot is. Voor het Nederlands Filmfestival geldt dus niet dat het zijn capaciteit kan verliezen om toegang te verlenen, maar bij een minimale inzet zal het filmfestival wel minder voordelen opleveren. Wanneer er echter veel inzet in het NFF wordt gestoken, als men bijvoorbeeld werkzaam is als vrijwilliger, kan het NFF relaties opleveren die

---

38 Arcodia en Whitford. "Festival Attendance," 11.

39 Ibidem, 4-5.

40 Ibidem, 4.

nuttig kunnen zijn voor iemands professionele loopbaan, sociale steungroep en andere zaken.

4.3 Mechanismen van *social capital*

De socioloog Coleman breidde de term *social capital* uit door verschillende aspecten te onderscheiden die met *social capital* te maken hebben. Allereerst omschrijft hij de mechanismen die *social capital* produceren. Deze betreffen bijvoorbeeld een verwachting van wederkerigheid en groepshandhaving van regels.⁴¹ Deze wederzijdse verwachting is het geval bij filmfestivals. Vaak houden mensen zich zonder dat er expliciet sprake is van bepaalde normen, zich aan ongeschreven normen. Het is hierbij afhankelijk van de omgeving wat voor normen dit betreffen. Of er sprake is van een verwachting van wederkerigheid tijdens filmfestivals, valt te betwisten. Er kan worden uitgegaan dat de sociale netwerken die mensen opbouwen, genoeg moeten opleveren om stand te houden. In dat opzicht is wederkerigheid inderdaad van belang. Daarnaast is de aanwezigheid van mensen eigenlijk ook een vorm van wederkerigheid. Personen komen naar een festival met de verwachting dat anderen dat ook doen.

Wat overigens wel in het achterhoofd moet worden gehouden is dat er tijdens een festival veel mensen aanwezig zijn vanuit beroepsmatige redenen. Het Nederlands Filmfestival in beschouwing nemend, zijn er bijvoorbeeld presentatoren en workshopleiders om iets aan het publiek te bieden. Voor hen is het echter wel van belang dat er mensen aanwezig zijn, die gebruik maken van hun diensten waardoor er in dat opzicht sprake is van een verwachting van wederkerigheid.

4.4 Consequenties van *social capital*

Het tweede aspect dat Coleman omschrijft zijn de consequenties van het bezit van *social capital*. Een dergelijke consequentie kan bijvoorbeeld een bevoorrechte toegang tot bepaalde informatie zijn.⁴² Wanneer men zich aansluit tijdens een filmfestival zitten hier inderdaad consequenties aan verbonden. Zo zal er binnen een filmfestival informatie worden verspreid die alleen toegankelijk is voor de festivalganger. Wat ook een geval kan zijn, is dat door de *social capital* die het festival vormt, informatie wordt verspreid via de sociale structuren. Informatie over wie bijvoorbeeld een Gouden Kalf heeft gewonnen, kan soms zelfs sneller gaan door inter-persoonlijke communicatie, dan dat een officieel nieuwsbericht het publiek heeft bereikt. Andere consequenties van een filmfestival kunnen bijvoorbeeld sociale of materiële voordelen zijn, zoals eerder omschreven in dit hoofdstuk.

4.5 *Social capital* en middelen

Een laatste aspect dat Coleman aanhaalt is dat hij *social capital* beschrijft als een sociale organisatie die mensen van een context voorziet waarin zowel hulpmiddelen als materiële gevolgen toegankelijk zijn. Hulpmiddelen die worden verkregen door *social capital* hebben, vanuit het oogpunt van de ontvanger het karakter van een gift. Dus is het belangrijk om hulpmiddelen zelf te onderscheiden van de mogelijkheid om

---

41 Portes, "Social capital," 5.

42 Ibidem, 5.

deze hulpmiddelen te verkrijgen op grond van lidmaatschap binnen verschillende sociale structuren⁴³.

Arcodia & Whitford stellen dat festivalbezoek inderdaad een *social capital* bouwt door het ontwikkelen van gemeenschappelijke middelen. De organisatoren die verantwoordelijk zijn voor de administratieve aspecten van het festival, of ze nou ervoor betaald worden of niet, moeten communiceren met de lokale bedrijven en de gemeente om overeenkomsten te maken over het festival. Deze interactie tijdens de periode van de organisatie van het festival vergroot de bewustzijn van gemeenschappelijke middelen en expertise. Daarnaast produceert deze interactie sociale links tussen voorheen ongerelateerde groepen en individuen en bemoedigt ze een sterkere interactie tussen bestaande organisatie in de gemeenschap.⁴⁴ Zo is het bij het Nederlands Filmfestival van belang dat er overeenkomsten worden gemaakt met bedrijven in Utrecht, zoals bioscopen en cateringservice.

4.6 Negatieve kenmerken *social capital*

Naast al deze positieve kenmerken en consequenties van *social capital*, zit er ook het risico van negatieve consequenties aan verbonden. Recente studies hebben vastgesteld dat er sprake kan zijn van uitsluiting van buitenstaanders en beperkingen op de individuele vrijheid⁴⁵.

Zoals Waldinger aanwijst kunnen dezelfde sociale relaties die de uitwisseling van voordelen binnen een gemeenschap bevorderen, ook zorgen voor een onbewuste uitsluiting van buitenstaanders.⁴⁶ Wanneer er tijdens een filmfestival een culturele elite gevormd wordt, kan het mogelijk zijn dat het festival minder toegankelijk of zelfs ontoegankelijk wordt voor buitenstaanders. De sociale netwerken zijn in dat geval zo sterk gefundeerd dat het voor een buitenstaander lastig is om ertussen te komen. Dit heeft ook als consequentie dat ongevestigde namen uit de filmwereld minder snel hun intrede kunnen maken binnen het filmfestivalcircuit, waardoor de ontoegankelijkheid des te groter wordt.

Het Nederlands Filmfestival wordt echter gekenmerkt door een grote openheid. Aangezien de *social capital* die het festival vormt zeer dynamisch is en er een gevarieerde bijdrage wordt geleverd door de festivalgangers, is de kans klein dat het ontoegankelijk wordt voor buitenstaanders. Toch blijft de mogelijkheid van uitsluiting altijd bestaan, aangezien er voor sommige mensen een drempel is om zich te voegen in het festivalgedrang. Een ander kenmerk dat de toegankelijkheid van het NFF vergroot is dat, in tegenstelling tot internationale filmfestivals, de drempel voor ongevestigde namen uit de filmwereld laag ligt om hun intrede te maken binnen het NFF. Bij de filmprogrammering van het NFF wordt de kwaliteit minder van belang gesteld dan het feit dat een film een Nederlandse productie betreft. Het NFF lijkt met name de ambitie te hebben om de belangen van de nationale cinema te dienen⁴⁷ en het NFF trekt zich hierbij niets aan van de internationale tendensen. Door dit specifieke kenmerk van het NFF, is het festival ook uitermate professioneel toegankelijk.

Het tweede negatieve kenmerk van *social capital* berust op het principe dat groeps participatie

---

43 Ibidem, 5.

44 Arcodia en Whitford. "Festival Attendance," 11.

45 Portes, "Social capital," 15.

46 Ibidem, 15.

47 Presburg, *Nederlands Filmfestival*, 20.

onvermijdelijk de vraag naar conformiteit creëert.⁴⁸ Het niveau van sociale controle is in een *social capital* vaak hoog en dit kan redelijk restrictief werken op iemands persoonlijke vrijheid. De mogelijkheid bestaat dat deze restrictie zich ook voordoet bij filmfestivals. Met name tijdens sociale interactie zullen mensen conform handelen naar wat er van hen verwacht wordt. Een fervent liefhebber van B-films, zal bijvoorbeeld minder snel zijn mening uiten tijdens een filmfestival dat gericht is op hoogwaardige cultfilms. Bij het Nederlands filmfestival kan een dergelijke situatie zich ook voordoen. Een voordeel van het Nederlands Filmfestival is echter dat ieder type Nederlands film aan bod komt, waardoor dit een minder begrenzende werking heeft op het uiten van iemand persoonlijke voorkeur. Wanneer iemand echter niet van Nederlandse film houdt, is de drempel hoog om dit te uiten. De vraag blijft dan wat een dergelijke persoon doet op een filmfestival waar uitsluitend Nederlandse films worden vertoond.

5. Discussie

Zoals bij veel theorieën het geval is heeft ook de theorie van *social capital* enige ambigue kenmerken. Zo is het belangrijk om op te merken, dat de groei binnen een *social capital* gecompliceerd is door de heterogeniteit van sommige gemeenschappen. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat binnen een *social capital* een aparte subgroep ontwikkelt, en dat deze onderwijl een andere buitensluit binnen dezelfde gemeenschap.⁴⁹ Bij filmfestivals kan dit bijvoorbeeld het geval zijn bij liefhebbers van een bepaald filmgenre. Deze liefhebbers clusteren samen tot een subgroep binnen de *social capital*. Een ander voorbeeld is vrijwilligers op het Nederlands Filmfestival, die toch op andere manieren een sociale verbintenis hebben dan bijvoorbeeld de bezoekers. Op deze manier lijkt er een sub *social capital* te ontstaan binnen het Filmfestival als *social capital*. Dit ontstaan van sub *social capitals* kan het bestaan van een grotere *social capital* tegenwerken, aangezien de subgroepen elkaar kunnen afstoten en/of buitensluiten.

Een tweede ambiguïteit van de theorie is dat de theorie zichzelf op bepaalde punten tegenspreekt. Zo zijn enerzijds internationale filmfestivals meer een *social capital* aangezien de sociale structuren duidelijker aanwezig zijn. Er is sprake van een groep mensen met grote interesse voor cinema die samenkomen en waarvan de kans groter is dat zij voor aanvang van het festival hebben kennis gemaakt. Een kenmerk van *social capital* is echter ook dat het publiekelijk toegankelijk is. Als we kijken naar het Nederlands Filmfestival zien we dat dit festival gemakkelijker toegankelijk is dan het gemiddelde filmfestival. In dat opzicht heeft het NFF dit kenmerk van *social capital* meer. Het concept van *social capital* valt dus te problematiseren, want een *social capital* is sterker als de sociale structuren duidelijk aanwezig zijn, maar desondanks moet het publiekelijk blijven. Hoe sterker de *social capital* hoe groter de kans dat buitenstaanders worden buitengesloten, waardoor *social capital* weer minder publiekelijk wordt. In dat opzicht zijn deze kenmerken van *social capital* elkaar beperkende factoren.

Tenslotte is een ambigue kenmerk van de theorie waar de grenzen van een *social capital* liggen. De

---

48 Portes, "Social capital," 16.

49 Arcodia en Whitford. "Festival Attendance," 12.

vraag rest op welk moment een gemeenschapslid precies deelnemer wordt van een *social capital*. Zoals bij een filmfestival het geval is, wordt het festival publiekelijk breed uitgemeten. Verscheidene (sociale) media besteden aandacht aan filmfestival en binnen deze media participeren mensen. Er zijn ongetwijfeld personen die het filmfestival volgen via *twitter* of via een nieuwsblog, maar zelf niet een voet op het (niet digitale) festivalterrein zetten. Zijn deze mensen in dit geval lid van de *social capital* van het filmfestival, aangezien op een sociale manier hebben toegevoegd op het digitale terrein van een filmfestival? Of zijn zij juist geen lid van de *social capital*, aangezien hun bijdrage slechts virtueel was? Zoals blijkt, compliceren de kenmerken van het hedendaagse digitale tijdperk de theorie van *social capital*.

5. Conclusie

Het Nederlands Filmfestival is door de jaren heen steeds meer toegenomen in omvang en deze groei is ook kenmerkend voor andere filmfestivals. De Valck verklaart de grote populariteit en het voortbestaan van het fenomeen filmfestivals door middel van hun culturele waarde. Deze studie heeft eveneens een verklaring trachten te vinden voor het fenomeen, en deze verklaring betreft dat filmfestivals als *social capitals* fungeren. De hoofdvraag, die in deze studie werd onderzocht, betrof daarom:

“In hoeverre functioneert het filmfestival als *social capital* en in hoeverre valt met de theorie van *social capital* de populariteit van het filmfestival fenomeen te verklaren?”

Geconcludeerd kan worden dat filmfestivals grote overeenkomsten vertonen met *social capitals*, zoals zij in de theorie worden beschreven. Een filmfestival functioneert als *social capital* in die zin dat zij onder andere gefundeerd is op sociale structuren van een gemeenschap. Deze structuren zijn van publiekelijk belang en openbaar toegankelijk voor leden van de gemeenschap. Daarnaast is de dynamische werking van een *social capital* terug te zien in een filmfestival, aangezien de voordelen die het festival opbrengt onder andere afhankelijk zijn van iemands inzet. Eveneens vertoont het filmfestival overeenkomsten in de mechanismen en consequenties van een *social capital*. Zo is er tijdens een filmfestival een verwachting van wederkerigheid en een groepshandhaving van regels. Ook kan een filmfestival bevoorrechte consequenties opleveren voor haar deelnemers. Tenslotte leveren filmfestivals net als social capitals middelen op die verkregen worden dankzij lidmaatschap aan de sociale binnen de sociale structuren.

Evenals de positieve kenmerken van social capital, heeft het filmfestival ook de negatieve kenmerken of risico's van een social capital. Allereerst kunnen de sociale structuren die gevormd worden, leiden tot uitsluiting van anderen. Ten tweede bestaat er een kans tot conformiteit, waarbij de festivalganger conformeren naar een bepaalde verwachting. Deze conformiteit kan worden opgevangen doordat de kans bestaat dat er subgroepen, zogenaamde sub *social capitals* worden gevormd binnen een *social capital*. Deze subgroepen kunnen echter het bestaan van de grote *social capital* tegenwerken en dit fenomeen draagt bij aan de ambiguïteit van de theorie van *social capital*. Een andere ambiguïteit aan de theorie is dat zij zich op bepaalde punten tegenspreekt. Volgens de theorie zijn twee kenmerken van *social capital* namelijk dat zij

groter worden naarmate de sociale structuren sterker zijn en dat zij publiekelijk toegankelijk is. Hoe sterker de *social capital* is hoe groter de kans echter is dat buitenstaanders worden buitengesloten, waardoor *social capital* weer minder publiekelijk wordt. Tenslotte is het lastig vast te stellen waar de grenzen van een *social capital* liggen. Zo rest bijvoorbeeld de vraag of bijvoorbeeld een *twitteraar* over het Nederlands filmfestival ook lid kan zijn van de *social capital*. Wellicht is dit een interessante vraag om een vervolgstudie mee in te gaan.

Wat betreft het Nederlands Filmfestival kan geconcludeerd worden dat dit festival eveneens een *social capital* vormt. Het verschil met andere filmfestivals is echter dat het NFF een *social capital* is met zowel een grotere publiekelijke als professionele toegankelijkheid. Zo is het NFF voor iedereen toegankelijk en wordt het ook toegankelijker gemaakt door de breed uitgemeten media-aandacht. Bovendien wordt bij het NFF de elite die het festival bezoekt, niet als elite gepresenteerd zoals bij internationale filmfestivals veelal het geval is. Daarnaast is het NFF professioneel toegankelijk omdat het zich niets aantrekt van internationale tendensen. Tenslotte kan over de theorie van *social capital* gesteld worden dat deze toevoeging geeft aan de verklaring van de populariteit van het filmfestival. Er moet echter wel gerealiseerd worden dat andere factoren, zoals culturele of economische, ook een rol spelen bij het verklaren van het festivalfenomeen. Voor vervolgonderzoek is het wellicht interessant om alle factoren die van invloed zijn op het voortbestaan van filmfestivals trachten te verzamelen.

6. Bibliografie

Arcodia, C. en M. Whitford. "Festival Attendance and the Development of Social Capital" *Journal of Convention & Event Tourism*, 8 (2008): 1-18.

Dayan, Daniel. "Looking for Sundance: The Social Construction of a Film Festival." In *Moving Images, Culture and the Mind*, geredigeerd door Ib Bondebjerg, 43-52. Luton: University of Luton Press, 2000.

Elsaesser, Thomas. "Film Festival Networks: The New Topographies of Cinema in Europe." In *European Cinema: Face to Face with Hollywood*, geredigeerd door Thomas Elsaesser, 82-107. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Falassi, Alessandro. *Time out of time*. Albuquerque: University of New Mexico Press, 1987.

Harbord, Janet. "Film Festivals-Time-Event." In *Film Festival Yearbook 1: The Festival Circuit*, geredigeerd door Dina Jordanova en Ragan Rhyne, 40-46. St. Andrews: St. Andrews Film Studies, 2009.

Loist, Skadi en Marijke de Valck, "Film Festivals / Film Festival Research: Thematic, Annotated Bibliography: Second Edition." *Medienwissenschaft / Hamburg: Berichte und Papiere*, 91 (2010).

Pardy, S.G. "A study of the role of community festivals and events in community development." PhD, diss. Acadia University, 1991.

Portes, A. "Social capital: Its origins and applications in modern sociology," *Annual Review of Sociology*, 24 (1998): 1-24.

Presburg, Hester. *25 jaar Nederlands Film Festival*. Utrecht: Stichting Nederlands Film Festival, 2005.

Putnam, R. D. "The prosperous community; Social capital and public life," *The American Prospect*, 13 (1993): 35-42.

Valck, Marijke de. "Film festivals : history and theory of a European phenomenon that became a global network." PhD diss. University of Amsterdam, 2006.

Website

"Film Festival Research Network", laatst bewerkt op 23 december 2011. www.filmfestivalresearch.org.

Bill Nichols, "Global Image Consumption in the Age of Late Capitalism." In *East-West Film Journal* 8:1 (1994): 68-85.